

Päihteet riskinä lapsiperheissä
– ehkäisevä näkökulma ja
ylisukupolvisuuden
katkaiseminen

Mirjam Kalland

Dosentti, pääsihteeri

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

29.10.2009

Teemat

- Miten vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa lasten kehitykseen
- Kolme näkökulmaa päihteiden käyttöön
- Ehkäisevä työ ja puuttumisen mahdollisuudet

Päihteet ja lapsiperheet

- Noin 17% perheistä voidaan luokitella päihdeperheeksi
- noin 4-6 % odottavista äideistä käyttää päihteitä raskauden aikana siinä määrin, että lapsen kehitys on vaarassa vaurioitua (Autti-Rämö 1997; Pajulo 2001)
- Yli kolmannes leikki-ikäisten lasten isistä voi luokitella alkoholin riskikuluttajiksi. Alkoholin käyttö lisää tyytymättömyyttä parisuhteessa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä sekä vaikuttaa negatiivisesti isän ja lapsen yhdessäoloon ja sen määrään (Halme

Päihdetilanne ja päihdeasenteet 2000-luvulla

- Nuorten päihteidenkäyttö on viime vuosina vähentynyt
- Viimeiset signaalit kertovat kuitenkin päihteidenkäytön ja tupakoinnin liittyvien asenteiden muuttumisesta päihdemyönteisemmiksi
- Läheisen alkoholinkäyttö kuormittaa lapsia ja nuoria (Kouluterveyskysely 2009)
- Kansalaisten alkoholiasenteet tiukentuneet 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Merkittävä osa suomalaisista kannattaa tähänastista huomattavasti voimakkaampia toimia alkoholin

Päihdetilanne ja päihdeasenteet 2000-luvulla

- Uusien ”eurooppalaisten juomatapojen” lisäksi vanha viinakulttuuri säilyi
- Kokonaiskulutuksen kasvu 1,9 l/henkilö (2006-2007)
- Kokonaiskulutus 10,5 l/henkilö v. 2007
- Naisten päihteidenkäyttö lisääntynyt
- Naisten ongelmakäyttö lisääntynyt
- Päihteet työikäisen väestön suurin yksittäinen kuolin- ja sairaus- syy

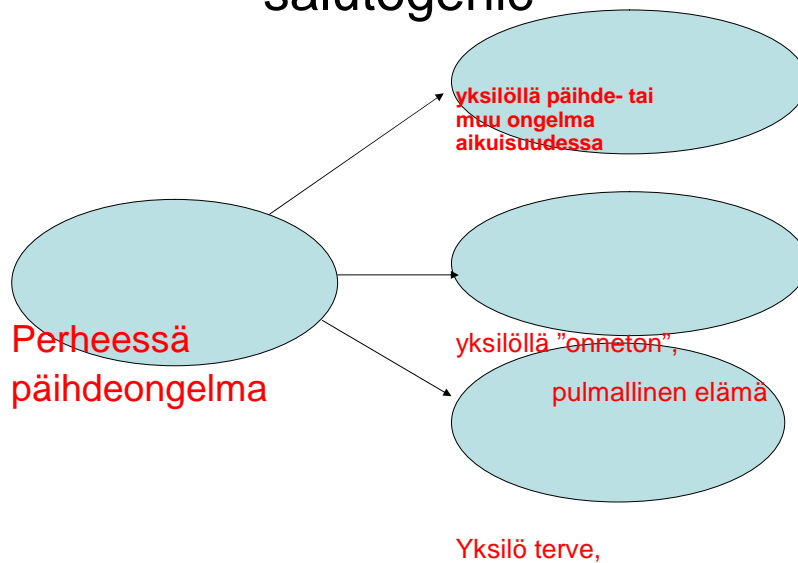
Päihteet riskinä lapsen kehityksessä

- FAS, FAE (alkoholi); vaikuttaa lapsen kehitykseen (lievästä – kehitysvammaisuuteen asti) sekä ulkonäköön
- ARND: myöhemmin esiintyvä
- Huumeiden käyttöön liittyy: vieroitusoireita, vaikeahoitoisuutta, vaikutuksia lapsen neurologiseen kehitykseen (keskittymiskykyyn, muistiin ym.)
- Kirjallisuutta: esim. Marjukka Pajulo, Ilona

Lasten kehitys päihdeperheissä

- Suuri riski varhaiselle päihteiden käytölle sekä päihteiden väärinkäytölle aikuisuudessa (homopatologia)
- Psyykkisen kehityksen ongelmia, mielenterveysongelmia (heteropatologia)
- Fyysisen ja kognitiivisen kehityksen ongelmia
- Onnettomuudet, sairaudet, väkivallan kokeminen ja todistaminen
- Perheessä riitaisuutta, syrjäytyneisyyttä,

”Comorbid”, ”medium”,
”salutogenic”



Adverse Childhood Experiences

USAn ACE ohjelmassa todettu, että suurin riski päihderiippuvuuden kehittymiselle on altistuminen lapsuuden ajan vahingoittaviin kokemuksiin:

- *Fyysinen pahoinpitely*
- *Psyykinen pahoinpitely*
- *Seksuaalinen hyväksikäyttö*
- *Vanhemmalla päihteiden väärinkäyttöä*
- *Joku perheen jäsenistä vankilassa*
- *Joku perheen jäsenistä fyysisesti tai psyykkisesti sairas*
- *Äitiin kohdistuva väkivalta*

Viisas vanhemmuus-ohjelma

- Alkon yhteiskunnallinen vastuuohjelma
- Yhteistyö:THL, A-klinikkasäätiön ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Pyrkii vähentämään aikuisten alkoholinkäytöstä johtuvia haittoja lapsille ja nuorille
- Alkoholinkäyttöä katsotaan lasten silmin
- Katse kohdistuu jokaiseen aikuiseen
- Tuotetaan konkreettisia tukimuotoja sekä vanhemmille että lapsille, erityisesti perhekeskusten ja neuvoloiden kautta.

Viisas vanhemmuus ohjelman kolme näkökulmaa:

- Vaikutukset yksilön terveyteen
- Vaikutukset lapsi-vanhempi vuorovaikutukseen sekä parisuhteeseen
- Millaisen mallin annat lapselle?

Alkoholinkäyttö ei ole yksilön oma asia.

Kohtuukäyttöön liittyvät riskit

- Jo kohtuukäyttäjän terveydelliset riskit kasvavat (uni, mieliala, aineenvaihdunta, syöpä jne)
- Parisuhteessa: lisää tyytymättömyyttä, riitaisuutta
- Lapsi-vanhempivuorovaikutus: vahvaa tieteellistä näyttöä siitä, että jo hyvin pieni vauva reagoi vuorovaikutuksen muutoksiin (vanhemman reaktio ei synkronisoidu vauvan viestiin, voi olla lattea, yliampuva)

Mitä lapsi tarvitsee?

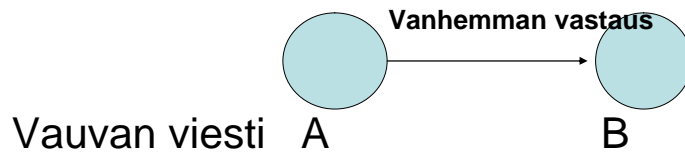
Lapsi tarvitsee kehittyäkseen hyvin:

- Pysyvyyttä: saman henkilön/henkilöiden (useimmiten lapsen äiti ja isä) samankaltaista hoivaa päivästä toiseen
- Vastavuoroista hoivaa: rakkaudellista huolenpitoa, jossa huomioidaan lapsen tarpeita. Lapsi saa kokemusta itsestään vanhemman mielessä tuntevana ja ajattelevana yksilönä.

Mitä lapsi tarvitsee?

- Huolenpitoa ja läsnäoloa, joka perustuu siihen että vanhempi havaitsee ja työstää lapsen viestejä
- Ennakoitavuutta: lapsen tulee voida luottaa vanhemman saatavuuteen.
- Ennakoimattomuus on lapselle myrkkyä. Lapsi tarvitsee arjen struktuuria ja valmistelua muutoksiin.
Pieni poika: "pidän sellaisista yllätyksistä joista tiedän etukäteen"

Turvallinen vuorovaikutus



Vanhempi huomioi vauvan tarpeita sekä niihin liittyviä tunteita; vauva saa saman henkilön samankaltaista hoivaa päivästä toiseen. Vauva sisäistää olevansa

“Äitiystila”, “parental preoccupation” ja aivojen mielihyväjärjestelmä:

Normaali/ei-riskitilanne:

- vauva ja vanhemmuus valtaavat mielen
- ovat mielihyvän keskeinen lähde
- dopaminergiset hermoradastot aktivoituneet
- samat kuin päihteiden mielihyväjärjestelmässä!

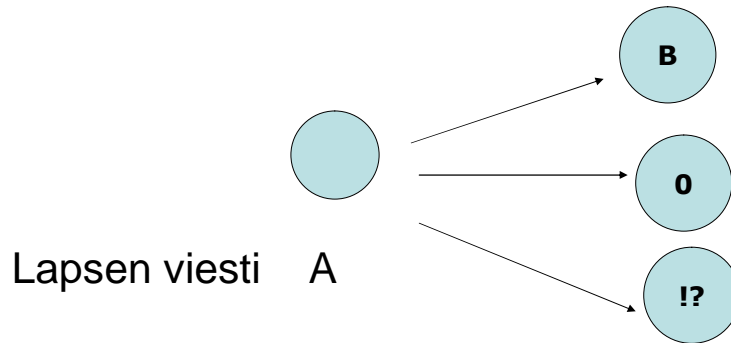
Päihdeongelmainen äiti

- päihteet vallanneet tilan vauvalta äidin mielessä
- luonnollinen “preoccupation” ei tapahdu
- usein hyvin varhain alkanut päihteiden käyttö
- tiukassa istuva päihteiden aiheuttama mielihyvämisti

Päihdeongelmaisesta vanhemman vaikeudet

- Näkyvät vauvan/lapsen tarpeiden tunnistamisessa
- Näkyvät vauvan/lapsen tarpeiden näkemisessä erillisenä omista tarpeistaan
- Näkyvät vauvan/lapsen tarpeiden asettamisessa etusijalle

Päihderiippuvaisen vanhemman kyky vuorovaikutukseen



Muutoksen mahdollisuudet

- Päihdeongelmainen perhe on intervention kohteena erityisen haasteellinen
- Päihdeongelman lisäksi perheessä on usein muita ongelmia, kuten väkivaltaa, heikkoja tai päihdekeskeisiä verkostoja, ihmissuhdeongelmia sekä taloudellisia ongelmia
- Lapsiperheille tarkoitetuista interventioista on saatu parhaita tuloksia niistä, jotka tukevat samanaikaisesti päihteettömyyttä

- Tutkittu tieto viittaa siihen, että intervention tulee pohjautua vahvaan teoriaan, sen tulee olla strukturoitu ja työntekijöillä täytyy olla koulutusta ja työnohjausta tähän työhön
- Kotikäynteihin perustuva interventio saattaa vaikuttaa myönteisesti lapsen kehitykseen, vaikka näyttöä siitä että se vaikuttaisi vanhempien päihteidenkäyttöön

Ensimmäinen periaate: vuorovaikutus

- Ensimmäinen periaate on vuorovaikutussuhteiden käyttäminen hoidon edistämisessä. Interventio perustuu työntekijä-asiakassuhteeseen ja muutos voi tapahtua vain luottamuksellisessa suhteessa.
- Inhimillinen kontakti, asiakkaan ja työntekijän tai terapeutin suhde, nousee toistuvasti esille hoitojen tuloksellisuutta arvioivissa katsauksissa (katsaus: Bardy & Öhman, 2007).
- Idea korjaavista kokemuksista perustuu ajatukseen, että ihminen voi kasvaa ihmisenä

Toinen periaate: interventio kehitysorientoitunut

- mahdollistaa pysyvän muutoksen, jossa yksilö siirtyy myönteisemmälle kehityspolulle
- tarvitaan hoidollista puuttumista sekä häiriöiden estämiseen että yksilöllisten kehitysreittien vahvistamiseen
- Kehityksen vahvistamiseen liittyy mm. kannustaminen oppimiseen ja uusien asioiden tutustumiseen, rohkaiseminen tunteiden ilmaisuun sekä leikin ja mielikuvituksen käyttämiseen
- tukeminen turvallisuudesta ja terveydestä huolehtimiseen
- kehitysorientoitunut interventio rohkaisee tulevaisuuden ajattelemiseen, se mahdollistaa

Scylla ja Charybdis

- Parhaimmillaan saatu ja vastaanotettu tuki voi johtaa siihen, että perhe pääsee paremmalle kehityspolulle, ja tätä ei olisi tapahtunut ilman tukea.
- Pahimmillaan perhetyöhön kasataan liikaa toiveita ja tehtäviä, jolloin perhetyön avulla voidaan jopa ”ylläpitää patologiaa” (Leventahl 2005) - tilanteen annetaan jatkua vaikka varsinaista muutosta

Tiedot päihde-ensikotijakson päättyessä ja 1 v seurannassa

LKT Marjukka Pajulo:

- hoitojakson kesto keskim. 8 kk (3-17 kk)
- 86%:lla päättyminen suunnitellusti
- suurin osa (n. 80%) omaan kotiin vauvan kanssa
- loput tuettuun asumiseen tai sukulaisten luo vauvan kanssa
- kenelläkään vauvoista ei diagnosoitua sairautta tai vammaa
- ketään ei huostaanotettu (1 v seuranta)
- 1 lapsi sijoitettuna ensikotiin äitinsä kanssa

Hyviä uutisia

- äidit pysyneet varsin hyvin päihteittä vauvan 1 v ikään saakka
- lasten kehitys edennyt varsin hyvin (s.o. lähes kaikki normaalirajoissa) 1 v ikään saakka

4kk Bayley MDI k.a. 99, 85-109, PDI k.a. 98, 86-107

1v Bayley MDI k.a. 100, 82-111, PDI k.a. 96, 89-117

(vrt Salo ym. 2006: MDI k.a. 92, korvaushoidossa olevat äidit HUS:ssa, n=16

normatiivinen ryhmä MDI k.a. 105, n=50)

- äitien kyvyssä olla vuorovaikutuksessa vauvan huomattavia yksilöllisiä eroja hoidon lopulla
- vaihtelu: hyvin heikosta tavalliseen ja jopa hyvään

Mielenkiintoinen tutkimustulos

Pidä Kiinni - hoitojärjestelmä muuttaa äidin suhtautumista moraalis-eksistentiaalisiin kysymyksiin

Suhtautuminen kanssaihmissiin sisäistyy varhaisessa vuorovaikutuksessa vastavuoroisessa hoivassa

Hoito subjektiivisena oikeutena

- Tavoitteena vauvan ja äidin suojaaminen päihteiden haitoilta
- Maksusitoumuksen saaminen helpottuisi
- Hoitopaikkojen lisääminen tarpeen
- Edelleen tarpeellista kehittää uusia hoitomuotoja
- Kumman subjektiivinen oikeus, jos on intressiristiriitoja?

• Ei välttämättä pure niihin, jotka eivät halua

Kiitos !